

192. Прачытайце прыказкі. Чаму так гавораць?

1. (*Па*)бацьку (*па*)знаеш сыноў. 2. Языкам сена (*не*)накосіш. 3. (*Не*)пакладзеш, то і (*не*)возьмеш. 4. Калі рана ўстанеш, дык усё (*па*)спееш. 5. Колькі робіш, столькі (*з/с*)робіш. 6. (*На*)дзень раней пасееш, (*на*)тыдзень раней (*з/с*)бярэш.

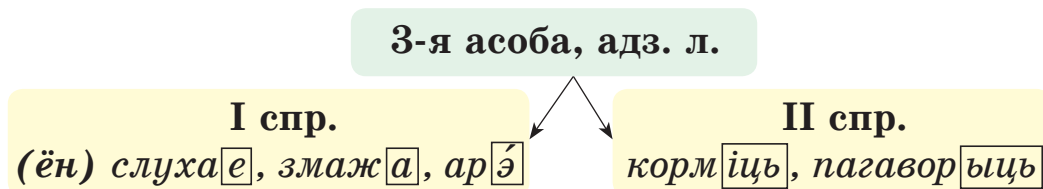
Вызначце асобу, лік і спражэнне дзеясловаў. Змяніце адзіночны лік дзеясловаў на множны. Запішыце сказы, якія атрымаліся, раскрываючы дужкі.

Канчаткі дзеясловаў 3-й асобы адзіночнага ліку I і II спражэння

193. Пастаўце дзеясловы ў форму 3-й асобы множнага ліку і вызначце іх спражэнне.

Слухаць, змазаць, карміць, араць, пагаварыць.

Разгледзьце схему.

Назавіце канчаткі дзеясловаў 3-й асобы адзіночнага ліку I спражэння; II спражэння.

194. Дзеясловы ў неазначальнай форме пастаўце ў форму 3-й асобы адзіночнага ліку па ўзоры.

Слухаць — *слуха*е, вёсці — ..., нёсці — ..., аб'язджаць — ...

Араць — ар[э], набраць — ..., пячы́ — ..., браць —
Змазаць — змаж[а], зрэзаць — ..., сказаць — ..., змагчы́ —

аб'язджаць

Дапоўніце сказы слоўнікавым словам у форме цяперашняга часу.

1. У час канікул ён ... шмат гарадоў. 2. Марынка акуратна ... лужыны на веласіпедзе.

Растлумачце правапіс выдзеленых літар.

Запішыце сказы, падкрэсліце ў іх дзейнік і выказнік.

195. Намалюйце ў сшытку схему і дапоўніце яе патрэбнымі канчаткамі.

І спр. (3-я асоба, адз. л.)

**пасля галосных
і мяккіх зычных**

-□

**пасля цвёрдых
і зацвярдзелых зычных**

-□́, -□

196. Прачытайце. Выберыце з дужак патрэбную форму дзеяслова. Навучыцеся хутка і правільна вымаўляць скоратворку.

(Ткаць, тку, тчэ, ткуць) ткач тканіну на хустачку Яніне.

Спішыце, вызначце час, асобу, лік, спражэнне дзеяслова. Выдзеліце ў ім канчатак.

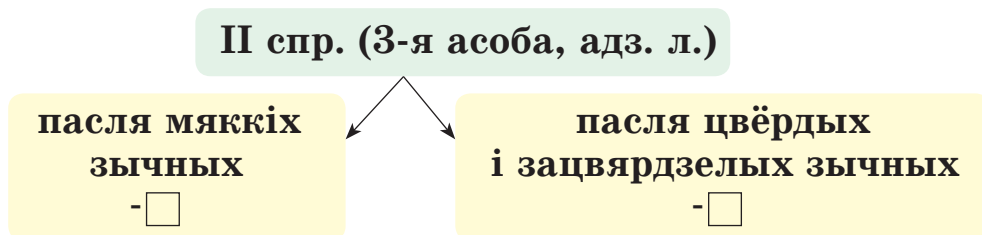
Рм Раскажыце, што вы ведаеце пра слупкія паясы і пра майстроў, якія іх ткалі.

197. Дзеясловы ў неазначальнай форме пастаўце ў форму 3-й асобы адзіночнага ліку па ўзоры.

Карміць — *корміць*, зачыніць — ..., рабіць — ..., сядзець — ..., хадзіць —

Пагаварыць — *пагаворыць*, замаўчаць — ..., уба-чыць — ..., крычаць — ..., належаць —

198. Намалюйце ў сшытку схему і дапоўніце яе патрэбнымі канчаткамі.

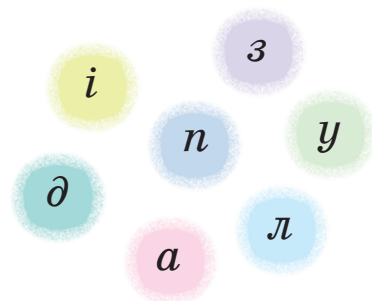

199. Прачытайце. Дзеясловы ў дужках пастаўце ў форму цяперашняга часу 3-й асобы адзіночнага ліку. З «рассыпаных» літар складзіце і запішыце слова-адгадку.

Страж гароднага парадку
без абноў не (*тужым*).

Чым найгоршая апратка,
тым надзейней (*служым*).

У. Паўлаў.

тужыць — сумаваць

апратка — вопратка, адзенне

Спішыце загадку. Вызначце спражэнне дзеясловаў, выдзеліце канчаткі.

Пастаўце націск у дзеясловах. Чым адрозніваецца вымаўленне дзеясловаў з загадкі ў 3-й асобе адзіночнага ліку і ў неазначальнай форме?

200. Прачытайце тэкст. Дзеясловы ў дужках пастаўце ў форму 3-й асобы адзіночнага ліку.

Не падпусцілі

Сярэдзіна чэрвеня. Яркая (*свяціць*) сонца. Яно палосіцца ў вадзе свае промні-пырскі. З пагорка, ад рэчкі, (*дзьмуць*) пругкі ветрык. Ён казытліва (*лашчыць*), (*астуджаць*) твар.

Раптам з боку лесу (*гучаць*) хрыплае карканне. Над старой бярозай я заўважаю дзвюх варон. Яны адганяюць ад дрэва арла. Арол не (*вытрымліваць*) націску варон і (*адступаць*).

Я падыходжу да бярозы і заўважаю сярод галінак трох маладзенькіх варонак. (*Паводле Я. Галубовіча.*)

Спішыце сказы, у якіх змянілі форму дзеясловаў. Вызначце спражэнне дзеясловаў, выдзеліце канчаткі.

казытліва — так, каб выклікаць козыт (*рус.* щекотку)

201. Прачытайце дзеясловы. Якія з прапанаваных пытанняў можна да іх паставіць?

трапіць

што зрабіць?

выручыць

што зрабіць?

?! Ці можна дакладна вызначыць, у якой форме (у 3-й асобе адзіночнага ліку або ў неазначальнай) ужыты гэтыя дзеясловы?

Прачытайце наступную загадку. Вызначце асобу, лік выдзеленых дзеясловаў. **?! Што дапамагло вам гэта зрабіць?**

Сапсуёцца самалёт —
трапіць у бяду пілот.
Выручыць пілота ён —
незвычайны парасон.
У. Мацвеенка.

Спішыце загадку. Абазначце канчаткі ў выдзеленых дзеясловах.

Дапоўніце сказы дзеясловамі *трапіць*, *выручыць* і запішыце іх.

1. У нядзелю Алегу трэба ... на футбольны матч.
2. Як ... з бяды сяброўку?

У якой форме ўжыты гэтыя дзеясловы ў сказах?

У дзеясловах у неазначальнай форме нельга выдзеліць канчаткі: **-ць**, **-ці**, **-чы** — гэта суфіксы.

202. Спішыце сказы. У дужках запішыце пытанні, на якія адказваюць выдзеленыя дзеясловы.

1. Чалавек (...) **кročыць** па дарозе. Прыемна (...) **кročыць** па дарозе летнім ранкам. 2. Вы ведаеце, як трэба (...) **лушчыць** кедравыя арэхі? Уверсе на дрэве вавёрка (...) **лушчыць** арэшкі.

увёрсе

Выдзеліце канчаткі ў дзеясловах 3-й асобы адзіночнага ліку. У дзеясловах у неазначальнай форме абазначце суфікс **-ць**.

У якім сказе сустракаецца слоўнікавае слова? Падбярыце да яго антонім і запішыце гэту пару слоў.

203. Прачытайце скорогаворку. Дзеяслоў у дужках пастаўце ў форму 3-й асобы адзіночнага ліку.

Віктар
(любіць) віктарыны,
а Марына —
мандарыны.
У. Мазго.

Спішыце. Вызначце спражэнне дзеяслова, выдзеліце канчатак.

Чым адрозніваецца вымаўленне гэтага дзеяслова ў 3-й асобе адзіночнага ліку і ў неазначальнай форме?

204. Спішыце дзеясловы. Пастаўце націск у іх так, каб утварылася форма 3-й асобы адзіночнага ліку.

Зачыніць, лічыць, паліць, пусціць.

Вусна дапоўніце гэтымі дзеясловамі наступныя сказы.

1. Мама акуратна ... за сабой дзверы. 2. Маленькі Сяргейка ... ад аднаго да дзесяці. 3. Раніцай бабуля ... у печы. 4. Мікітка ... караблік на ваду.

205. Прачытайце загадку. Дзеясловы ў дужках пастаўце ў форму 3-й асобы адзіночнага ліку. Пра якія боты ідзе размова?

Боты — два, але не пара

У іх розны нораў
і розныя сце(ж/ш)кі:
адзін (любіць) плаваць,
другі (хадзіць) пешкі.

Напэўна, вам (*быць*)
н(*е/я*)многа работы
самім здагада(*ц/цц*)а,
што гэта за боты.

К. Крапіва.

Спішыце, раскрываючы дужкі. Выдзеліце канчаткі ў дзеясловах 3-й асобы адзіночнага ліку, вызначце спражэнне.

Падкрэсліце дзеясловы ў неазначальнай форме.

206. Прачытайце тэкст. Якая пара года ў ім апісваецца? На што ўказвае яго заглавак: на тэму ці на асноўную думку?

Званочкі

Цвітуць званочкі. Вялікія прыгожыя галоўкі кветак падобны на званы.

Стракочуць конікі. Зумкаюць пчолы. Спяваюць птушкі. Буль-коча крынічка. Над ёй лётаюць стракозы.

На трухлявым пяньку грэе на сонцы спіну яшчарка. Па лістку трыпутніка паўзе божая кароўка.

Дыхнуў ветрык. З куста ядлоўцу адарваліся сярэбраныя павуцінкі. Яны паплылі да чародкі маладых бярозак. Закалыхалася трава. Загойдаліся кветачкі званочкаў. (*Паводле Я. Галубовіча.*)

з^умкаць — звінець

трып^утнік — падарожнік

ядл^овец — рус. можжевельник

Знайдзіце ў тэксце дзеясловы. Выпішыце іх у два слупкі: у першы — дзеясловы цяперашняга часу, а ў другі — прошлага.

У дзеясловах цяперашняга часу выдзеліце канчаткі, вызначце лік, асобу і спражэнне. Вызначце лік і род дзеясловаў прошлага часу.

207. Вызначце спражэнне дзеяслова *мець*. Запішыце сказы, дапісваючы патрэбныя канчаткі гэтага дзеяслова.

1. Я ма.. вялікі веласіпед. 2. Мы не ма.. клопатаў з кацянятамі. 3. Хлопчык ма.. цудоўную кнігу. 4. Ты ма.. шмат сяброў? 5. Вы ма.. час праверыць напісанае сачыненне. 6. Усё гэта яны ма.. дзякуючы бацька́м.

208. Прачытайце і адгадайце загадку. Запішыце словы-адгадкі. Вусна складзіце з імі сказы.

На дзень нараджэння
і іншыя святы
яго мы прыносім
заўсёды дахаты.
Заменіце літару
ў слове калі —
да месца стаянкі
ідуць караблі.

У. Мазго.

Выпішыце з загадкі дзеясловы. Выдзеліце ў іх канчаткі, вызначце лік, асобу і спражэнне.

Знайдзіце ў загадцы асабовыя займеннікі. Вызначце іх асобу, лік, склон.

209. Размяркуйце словы на дзве групы. Запішыце іх у два слупкі. Укажыце прымету, па якой былі згрупаваны словы.

Лечыш, лятаеш, замаўчым, змажам, набераце, загаворыце, нясе, натрасе, ходзяць, сядзяць.

210. Выберыце правільнае выказванне і прадоўжыце яго.

Дзеясловы *ліць* і *насіць* маюць

а) розныя канчаткі ў форме 3-й асобы множнага ліку, таму што

б) аднолькавыя канчаткі ў форме 3-й асобы множнага ліку, таму што

211. Якія літары трэба ўставіць замест пыталнікаў, каб атрымаліся слоўнікавыя словы-дзеясловы? У якой форме ўжыты ўсе гэтыя дзеясловы?

				з	?	?	
		с	?	?	?	?	ць
а	?	?	?	?	?	?	

ц	?	?	?	ці
в	?	?	?	

З двума дзеясловамі на выбар складзіце і запішыце сказы. У сказах выкарыстайце дзеясловы ў форме 3-й асобы адзіночнага ліку.

212. Выберыце правільнае выказванне і прадоўжыце яго.

У дзеяслове *блішчаў*

а) можна вызначыць асобу, таму што

б) нельга вызначыць асобу, таму што

213. Прачытайце. Да якой працы рыхтуецца дзед Антось? Што абазначае выдзелены выраз у вершы? Ці ведаў унук пра гэта значэнне выразу?

Што на носе

Мой дзед Антось
кляпае косы
і кажа мне:
— Касьба на носе.

А я гляджу
на дзедаў нос —
жартуе, мабыць,
дзед Антось.

М. Пазнякоў.

кляпа́ць касу́ — ударамі малатка вастрыць лязо касы

Выпішыце з верша дзеясловы. Вызначце іх час, лік, асобу, спражэнне.

214. Спішыце тэкст. Пастаўце патрэбныя знакі прыпынку паміж аднароднымі членамі.

Дождж шапаціць недзе ўверсе. Я сяджу пад елкамі чакаю яго заканчэння.

Раптам збоку нехта шаснуў. Гляджу — вожык. Звярок падкаціўся пад елкі спыніўся узняў угору носік. Ён павадзіў пыскай затупаў да мяне.

— Здароў, дружа! — павітаў я вожыка. (*Паводле Р. Ігнаценкі.*)

шаснуў — зашамацеў, зварухнуўся

Знайдзіце ў тэксце дзеясловы цяперашняга часу. Вызначце іх лік, асобу і спражэнне.

ПРАВЕРЦЕ СЯБЕ

Адкажыце на пытанні

1. На якія пытанні адказваюць дзеясловы ў неазначальнай форме?
2. На што заканчваюцца дзеясловы ў неазначальнай форме?
3. Што нельга вызначыць у дзеясловаў у неазначальнай форме?
4. Як змяняюцца дзеясловы прошлага часу? Якія суфіксы яны маюць?
5. Як змяняюцца дзеясловы цяперашняга і будучага часу?
6. Як можна вызначыць асобу і лік дзеяслова?
7. Чым адрозніваюцца дзеясловы I і II спражэння?
8. У якой форме дзеясловы I і II спражэння маюць аднолькавыя канчаткі?
9. Як вызначыць спражэнне дзеяслова?

Творчая хвілінка

Уявіце, што ў класе праводзіцца канферэнцыя на тэму «Дзеяслоў у беларускай мове». Вам прапанавалі выступіць на гэтай канферэнцыі з дакладам. Падрыхтуйце паведамленне з прыкладамі на адну з наступных тэм: «Неазначальная форма дзеяслова», «Спражэнне дзеясловаў», «Канчаткі дзеясловаў I спражэння», «Канчаткі дзеясловаў II спражэння». Карыстайцеся інфармацыяй, змешчанай на форзацах.